

ЛІТАРАТУРНЫЯ СУВЯЗІ ВІЦЕБШЧЫНЫ І ЛАТГАЛІ Ў ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ ХІХ СТАГОДДЗЯ

In the article literary relations Vitebsk region and Latgalia in the first part of the XIX century are under investigation. Importance of contact literary relations in Jan Barshcheuski's and Arciom Viaryha-Dareuski's oeuvre is assented.

Латгалія – паўднёва-заходні этнаграфічны рэгіён Латвіі. Латгальскае княства з XII стагоддзя знаходзілася ў залежнасці ад Полацкага княства, з XIII стагоддзя латгалы трапілі пад уладу крыжакоў. У выніку Лівонскай вайны тэрыторыя Латгаліі ў 1561 годзе адышла да Рэчы Паспалітай. У складзе новай дзяржавы край называлі «Інфлянтамі». Пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай Латгалія стала часткай Расійскай імперыі, а ў 1797 годзе ўвайшла ў Віцебскую губернію. Латгалія XIX стагоддзя была шматнацыянальным і поліканфесійным краем з дамінаваннем насельніцтва каталіцкага веравызнання. Паколькі Латгалія доўгі час знаходзілася ў складзе Рэчы Паспалітай, то для яе жыхароў мовай зносін і асветы ў першай палове XIX стагоддзя заставалася польская мова. Падобная ж з'ява да 1831 года назіралася і ў этнічна беларускіх паветах Віцебскай губерніі. Насельніцтва Латгаліі і этнічных беларускіх зямель па інерцыі асацыявала сваё грамадзянства з прыналежнасцю да Рэчы Паспалітай. Усё гэта спрыяла культурным кантактам жыхароў беларуска-латышкага памежжа.

Сувязі паміж літаратарамі Віцебшчыны і Латгаліі абумоўліваліся тым, што народы апынуліся ў складзе адной губерніі; што праз Латгалію ішлі шляхі з Віцебшчыны на Пецяўбург і да Балтыйскага мора; што частка інтэлігенцыі з абодвух бакоў атрымлівала адукацыю ў Полацкім езуіцкім калегіуме, указам Аляксандра I ў 1812 годзе пераўтвораным у Полацкую езуіцкую акадэмію, якая праіснавала да 1820 года. Полацкая езуіцкая акадэмія была дастаткова аўтарытэтай навучальнай установай. Ёй падпарадкоўваліся ўсе езуіцкія школы і калегіумы на тэрыторыі Расійскай імперыі. У сценах гэтай навучальнай установы атрымлівалі адукацыю і ўраджэнцы розных мясцін Латгаліі (Дынабург, Краславы, Пушы, Дагды, Ужвальда). Выкладчыкі акадэміі імкнуліся выхоўваць сваіх навучэнцаў у духу мясцовага патрыятызму. Выданне альманаха «Meszcznik Polocki» (1818,1820) – яскравае пацвярджэнне таму, бо ў літаратурных частках альманаха змяшчаліся ўрыўкі са старажытных рукапісаў, матэрыялы з нямецкіх і французскіх часопісаў, творы мясцовых аўтараў на польскай мове. Быў там надрукаваны і артыкул краязнаўчага зместу «Кароткія звесткі пра Полацк».

Латгалія адыграла пэўную ролю ў жыцці і творчасці пісьменнікаў Віцебшчыны, асабліва Яна Баршчэўскага. У пісьмах да Юліі Шапялевіч-Корсак ён неаднаразова згадваў пра сваё наведванне Латгаліі, бо яго дарога з Пецяўбурга на радзіму і назад у Пецяўбург пралягала праз Пскоў

і латгальскія землі. Апрача таго, падарожжа па Латгаліі выклікалася і неабходнасцю шукаць падпісчыкаў для альманаха «Niezabudka». Наведванне Інфлянтаў, аповеды ўраджэнцаў Латгаліі пра свой край давалі пісьменніку сюжэты для напісання арыгінальных твораў. Гісторыя пра зачараваную панну, якая загадкава з'яўляецца на руінах, адбілася ў апавяданні «Плачка». Пры напісанні кнігі «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях» пісьменнік сінтэзаваў звесткі не толькі з беларускай і польскай, але і з балтыйскай вуснай народнай творчасці. У прыватнасці, у кнізе Баршчэўскага лесуны, вадзянікі, русалкі паўстаюць увасабленнем зла, у беларускай міфалогіі і фальклоры функцыі гэтых міфалагічных істот амбівалентныя: яны могуць і спрыяць чалавеку, і перашкаджаць яму. Цяжка адназначна адказаць на пытанне, чым кіраваўся пісьменнік, калі надзяляў пералічаных міфалагічных істот адмоўнымі рысамі чалавечага характару, – сваім знаёмствам з міфалагічнымі ўяўленнямі латгальцаў ці перакананнямі хрысціянства аб неправамернасці язычніцкіх уяўленняў пра свет. Адно з апавяданняў мае назву «Вогненныя духі». Там пісьменнік сцвярджаў, што жыхары паўночнай Беларусі вераць у існаванне духаў агню. Сучасныя этнографы падкрэсліваюць найперш існаванне падобных з'яў у міфалогіі балтыйскіх народаў і галоўным чынам у латышоў. Шляхта і просты люд у кнізе Яна Баршчэўскага ўспрымалі Інфлянты як больш багаты край у параўнанні са сваім. Так, стары Завальня адзначаў: «Инфлянты – край шчаслівы. Зямля лепш родзіць. Там, кажуць, і паны багацейшыя, маюць пекныя палацы, і тытулы ў іх – бароны і графы» [1, 164]. У першай палове XIX стагоддзя ў пошуках лепшай долі прыгонныя сяляне нярэдка ўцякалі ад сваіх паноў менавіта ў Інфлянты, дзе прыгоннае права мела менш жорсткія формы. Пра такія здарэнні згадваецца ў раздзеле «Бура». Апавяданне «Белая Сарока» ўтрымлівае фрагментарныя звесткі пра памежныя землі, дзе адзін з герояў «доўга апавядаў пра берагі Дрысы і Дзвіны. Расказваў, хто ў ваколіцах як жыве, якую славу мае сярод суседзяў, якія даходы з фальваркаў. Расказваў, як гандлююць з Рыгаю, калі разальюцца вясною рэкі, і якая выгада ад таго жыхарам гэтага краю» [1, 210].

Ян Баршчэўскі быў асабіста знаёмы з Казімірам Буйніцкім, выдаўцом альманаха «Rubon», на старонках якога друкаваліся творы польскамоўных аўтараў Віцебшчыны Тадэвуша Лады-Заблоцкага, Вінцэнта Рэута, Гераніма Марцінкевіча, самога Баршчэўскага, а таксама Гендрыка Выжыцкага, памешчыка Рэжыцкага павета, агранома, перакладчыка, што пісаў на сельскагаспадарчыя тэмы. Буйніцкі жыў у маёнтку Дагда Дынабургскага павета. Ён быў вядомы як аўтар «Вандроўкі па малых дарогах», «сатырычна-бытавога нарыса фізіяноміі роднага краю» [4, 60], па азначэнні Рамуальда Падбярэскага. У артыкуле «Ян Баршчэўскі і Беларусь» Р. Падбярэскі проціпастаўляў Буйніцкаму Баршчэўскага, папракаў за невыразны вобраз гістарычнага часу ў маралізатарскім па стылі рамане «Запіскі ксяндза Іярдана», дзе размова ішла пра жыццё старадаўняй інфлянцкай шляхты. Жонцы К. Буйніцкага Аўстэрберце Ян Баршчэўскі прысвяціў верш, у якім прыўзнясіў маральныя якасці гэтай жанчыны.

У маёнтку Прэлі Дынабургскага павета жыў граф Міхал Борх

(1806–1881), паэт, перакладчык, гісторык, бібліяфіл, аўтар двухтомнага жыццяпісу полацкай князёўны Прадславы. Гэты твор Рамуальд Падбярэскі ацаніў як «дзіўнае спалучэнне гістарычных поглядаў з рэлігійнымі», як «эрудыцыйна-аскетычную аповесць» [1, 61]. Борх цікавіўся гісторыяй Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага. У кнізе «Dwa słowa o Dwinie» (1843) ён раскажаў пра свае пошукі назвы старадаўняй Дзвіны і змясціў верш, прысвечаны маршалку шляхты Віцебскай губерніі Марціну Карніцкаму. М. Борх уславіў у вершы старажытнасць Дзвіны. Паводле Борха, Дзвіна – рака, якая яднае людзей. Дынабург – горад, у якім з 1829 па 1830 год у школе падхарунжых вучыўся Аляксандр Рыпінскі. Як вядома, з 1827 па 1831 год у арыштанцкіх ротых Дынабурга вымушаны быў служыць сябар Аляксандра Пушкіна рускі паэт Вільгельм Кюхельбекер. На старонках кнігі «Беларусь», што выйшла ў 1840 годзе ў Парыжы, А. Рыпінскі раскажаў пра сваё непрацяглае знаходжанне ў Дынабургу і знаёмства з В. Кюхельбекерам, пра якога адгукаўся вельмі прызна. Непадалёк ад Дынабурга, у Краславе, Эмілія Плятэр збірала і апрацоўвала беларускія народныя песні і, па сведчанні Г. В. Кісялёва і А. І. Мальдзіса, спрабавала пісаць вершы, стылізаваныя пад народныя песні і галашэнні.

Па справах Кіркораўскай «Teki Wilenskej» Арцём Вярыга-Дарэўскі пабываў у канцы чэрвеня – пачатку ліпеня 1859 года ў Інфлянтах. У пісьме Кіркору ад 19 жніўня 1859 года Вярыга-Дарэўскі з гумарам паведамляў: «Бадзянне па Інфлянтах, хоць паслужыла для напісання «Гутаркі з пляндроўкі па зямлі Латышскай», і гэта каля 20 маіх аркушаў, аднак так мяне пасварыла са звычайным ціхім хатнім жыццём, што пакуль усё зноў наладжу, адчуваю сябе вельмі змучаным» [2, 235]. Тэафіль Вайцяхоўскі і Юзаф Багенскі з Рэжыцы пакінулі свае запісы ў «Альбоме» падчас падарожжа А. Вярыгі-Дарэўскага па Інфлянтах, дзе ўхвалілі літаратурную дзейнасць віцебскага аўтара. Польшкамоўны вершаваны запіс у «Альбоме» сваяка А. Вярыгі-Дарэўскага Мікалая Манцэвіча, які жыў у маёнтку Варкляны Рэжыцкага павета, з наказам працаваць дзеля грамадскага добра – паказчык зацікаўленасці правінцыйнай шляхты духоўнай культурай. Думаецца, вобраз Дзвіны – ракі, берагі якой аб'ядноўваюць народы, – у творах А. Вярыгі-Дарэўскага мог быць дэтэрмінаваны фактамі з біяграфіі пісьменніка, наяўнасцю ў яго аднадумцаў, сяброў і сваякоў у Латгаліі.

Літаратары Віцебшчыны ўспрымалі Латгалію як край, што роднасны сваім гістарычным лёсам з Віцебшчынай, але прызнавалі яго адметнасць, найперш у сферы духоўнай культуры і матэрыяльнага быту. Сувязі пісьменнікаў Віцебшчыны і Інфлянтаў былі кантактнымі. Гэтаму спрыялі тэрытарыяльная блізкасць, знаходжанне ў межах адной дзяржавы ў нядаўнім мінулым і ў так званай сучаснасці (спачатку ў складзе Рэчы Паспалітай, а потым у Расійскай імперыі). Латгальскія рэаліі давалі аўтарам Віцебшчыны багаты матэрыял для напісання мастацкіх твораў, пісьменнікі Віцебшчыны часта выступалі ў ролі прапагандыстаў твораў аўтараў з Латгаліі. Сябры з Латгаліі, паводле эпістальярных фактаў, «Альбома» А. Вярыгі-Дарэўскага, умацоўвалі майстроў слоўнага мастацтва Віцебшчыны ў іх жаданні

працаваць на літаратурнай ніве.

Літаратура:

1. Баршчэўскі, Я. *Выбраныя творы* / Я. Баршчэўскі. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 1998. – 480 с.
2. *Пачынальнікі : з гіст.-літ. матэрыялаў XIX ст.*; уклад. Г.В. Кісялёў. – 2-е выд. – Мінск : Беларус. навука, 2003. – 549 с.